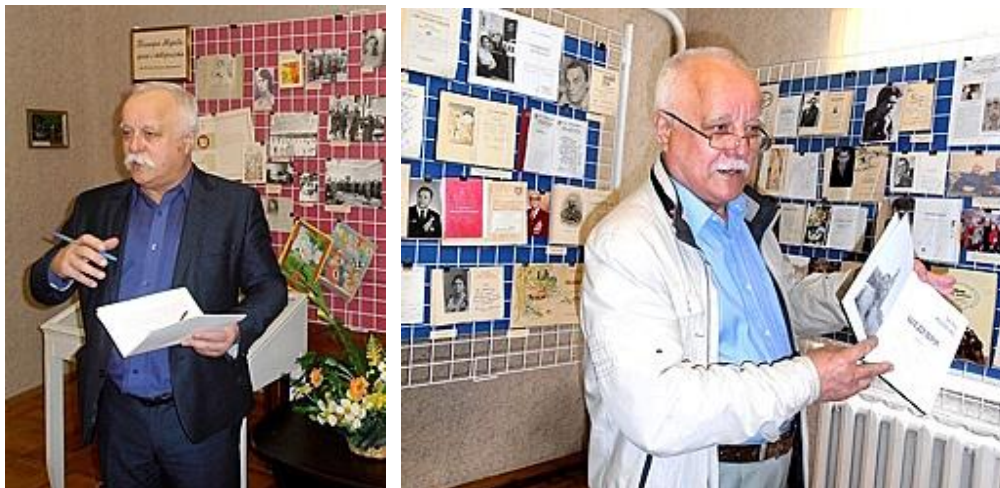

ВАСИЛЬ БОНДАР: «ДЛЯ МЕНЕ ТВОРЧІСТЬ – ЦЕ НОСТАЛЬГІЯ ЗА ВТРАЧЕНИМ...»

15 січня 2024 року – ювілейний день народження відомого у нашій області і далеко поза її межами прозаїка, літературознавця, журналіста, багаторічного очільника Кіровоградської обласної організації НСПУ, громадського діяча Василя Бондаря. Напередодні цієї події з ним спілкувалася науковця літературно-меморіального музею І.К. Карпенка-Карого міста Кропивницького Тетяна Рєва.

– Василю Васильовичу, 70 – це значимий етап. Є досвід, знання, є розуміння багатьох речей. Які б дві найбільш значимі події у своєму житті Ви виділили: перша – найбільше, як на Ваш погляд, досягнення, друга – найбільше розчарування.

– Спочатку про круглу цифру 70. Не вірю! Сам собі не вірю, що я дожив до таких літ. І не тільки тому, що колись у Москві мені одна архангельська журналістка наворожила завершення земного буття у 60, і тривалий час я оглядався на той виписаний на папері графік з осторогою (він у мене зберігається й досі), а й тому, що я пережив уже багатьох своїх односельців, які мені колись, у молодості, а тим більше в дитинстві здавались дрімучими дідуганами... Так само і багатьох своїх старших товаришів, колег, які несправедливо рано покинули цей світ у розквіті таланту, на порозі відкриття і в ореолі благочинності... Не вірю ще й тому, що не відчуваю, при такій солідній цифрі, себе старим. Власне, справжнім дідом я став лиш торік, коли народився внук Остап. Тому тепер мене не коробить, коли звільняючи місце для малючка в тролейбусі, чую від його молодой мами: «Подякуй дідові». Не дивуюсь, а рік тому дивувався й оглядався: про кого це?

Значимі події... Їх було багато. І досягнень, як на мене, також. Але найбільшим досягненням вважаю те, що вдало одружився. І це справді досягнення, бо я таки докладав зусиль, аби завоювати її серце. Дружина сприяла у всіх моїх задумах і звершеннях... Стосовно розчарувань, то найбільшим із них був романтичний розпач, коли я почав усвідомлювати, що світ із кожним роком, із кожним днем стає гіршим. Ось такий простий приклад. На нашому кутку в селі жив один матюкливий чоловік, про якого я в дитинстві завжди думав, що він належить до минулого покоління, малоосвіченого, некультурного, яке разом із цим лихословом кане в небуття, адже це так ясно й зрозуміло. А вийшло навпаки: нині стільки в повітрі бруду з людських уст, нерідко й жіночих, що хоч ховайся...

– Можете пригадати першу книгу, прочитану маленьким Василем?

– Читати я навчився ще до першого класу від свого товариша. А в перших класах самотужки читав і підручник німецької мови, вивчивши німецьку абетку, і читав так, що дорослі аж животи надривали, бо читав я фонетичним способом (майже як в укромі), де кожна літера означає окремий звук. Але в німецькій окремі звуки позначаються кількома буквами:

наприклад, звук «х» писався двома буквами – ch, які я читав цг; звук ш позначається трьома літерами sch, які я читав сцг; а як було читати звук ч – tsch чи щ – schtsch? А сміялися з мене й дорослі: наприклад, сусідка тітка Олена Полушвайчиха, яку в роки війни забрано було до Німеччини і вона там вивчила розмовну. Але я з нею не погоджувався, бо питав: «От як по-німецьки ніж?» «Меса», – відповідала вона. «Таж ні, – уже сміявся я. – Ось читайте по буквах: мессер». Але якраз читати вона й не вміла, опанувала німецьку з голосу, а німці ж окремі звуки ковтають, так і вона... Лишень у п'ятому класі мене перевчила читати Ніна Іванівна Старунська – одній їй я повірив, що читаю по-німецьки кумедно. Ну, це так, для жарту – жарту не видуманого.

А перші книги, які я прочитав, довго тримав у пам'яті виключно за назвами: «Орися боягузка» та «Іванові кавуни» – автори відповідно Віталій Біанкі («Арина трусиха» в перекладі Валерії Іваненко) та одесит Володимир Іванович (1905-1985). Взагалі у школі я читав мало, бо на читання не мав часу за домашньою роботою (город, хлів) та іграми всілякими. Хоча коли два роки тому про це пожалівся був своєму товаришеві-однокласнику, він мене перебив: «У тебе завищена самокритика: я ж пам'ятаю, що кожного разу, як ми вертались із занять гуртка духового оркестру додому, то ти всю дорогу переказував мені як не «П'ятнадцятирічного капітана», то іншу товстелезну книжку...» А я не пам'ятаю. Те, що передплачував купу газет і журналів (спортивні, музичні, літературні) – пам'ятаю. Не можу не пам'ятати, бо ще довгі роки тією ретельно розфасованою за датами періодикою батьки мої розпалювали грубу – я ніколи не міг собі цього дозволити і лиш із часом угамувався: майже все на цьому світі тлінне..

– Знаю, що шкільна наука давалася легко, і вже тоді вчителі знали і відзначали Вашу читаність. А який предмет був улюбленим?

– Математика, фізика, географія, німецька... З деяких предметів їздив від школи на районні олімпіади, а з німецької навіть на обласну. Літературою став предметніше цікавитись у старших класах, коли вчителі хвалили за написання диктантів, переказів, шкільних творів. А потім і сам почав посилати вірші в районну газету.

– Читачеві завжди цікава таїна народження твору. А відповідно – що саме змушує/спонукає людину писати? Першу пробу пера пам'ятаєте? (мається на увазі не опубліковані у пресі твори). Чи збереглося воно? І це була проза чи вірш? Бо Ви згадуєте, що починали з віршів.

– Перший вірш мій «Гуси в осінь летять» надрукований у районці «Ленінські заповіді» (Тетіїв на Київщині), коли я навчався в десятому класі. А чи писав що до нього? Після нього – писав, а до... Погубились записники. Була довга перерва між тим, коли написався в юності останній вірш, сонет «Відцвіла вже осінь...» (я відправив його в друк із Середземного моря, де служив на крейсері «Октябрьская революция») і почав писати прозу під час навчання в Шевченковому університеті та зрідка друкуватись. Майже років десять тривала ця підготовча перерва, але тоді я точно знав, що неодмінно буду писати й друкуватись.

Що спонукає? Незвичайний, хвилюючий життєвий випадок, подія, доля, про які я ні в якій книзі не читав. Часто ті випадки траплялися і в моєму власному житті. А задумів траплялось мені значно більше, ніж я написав оповідань чи повістей, бо не кожен був мені по зубах. І це нормально. Не можу я, скажімо, зараз писати про війну на фронті, бо треба було б це бачити й відчути власною шкірою, а вигадувати... Тут домисел в моєму розумінні міг межувати з видумкою або й брехнею, якої я ніколи не міг пустити в друк.

З віком спонук до написання того чи іншого твору стає все менше, бо зупиняють вагання, окремі власні реалізації (неохота повторитись), увижається дрібнотем'я...

– Ніколи не шкодували, що обрали саме факультет журналістики, а не романо-германську філологію, як спочатку планували?

– Ніколи. Захоплення німецькою як фаху на все життя було тимчасовим, протягом 1974-1975 років, коли я служив на крейсері балтійського флоту «Свердлов», ішла підготовка до візиту корабля на святкування 25-річчя створення Німецької Демократичної Республіки. Я від батьків

отримав підручники старших класів з німецької, посилено готувався до візиту – жовтень 1974-го: Росток, Варнемюнде (донині зберігаю газету «Ostsee-Zeitung» за 8.10.1974, в якій на цілу полосу висвітлювався візит). Під час візиту матросам належало звільнення в місто у складі невеликого підрозділу (5-6 осіб) на чолі з офіцером чи мічманом, мене ж щодня двічі, дообід і післяобід, звільняли від служби офіцери – я був потрібний їм як перекладач у магазинах та при інших потребах на вулицях німецьких міст. Певно, мене це дольметчерство захопило, бо після візиту я написав листа на факультет романо-германської філології Київського держуніверситету імені Т. Шевченка, звідки отримав відповідь від одного студента відділення перекладачів, який чітко розписав мені перспективи випускника, зокрема – праця на кораблях вітчизняних пароходств, які бродять по всій земній кулі. На той час я вже побував з візитами крейсерів «Октябрьская революция» і «Свердлов» у Александрії (Єгипет), Латакії (Сирія), Дубровніку (Югославія, нині Хорватія), Шербурі (Франція), Алжірі (Алжир), Гдині і Гданську (Польща)... (Просторіше про це я написав у повісті «Візит ввічливості»). Отже, романтика морів і чужих країн мене на якийсь час таки полонила. Але коли влітку після демобілізації, готуючись до вступу на романо-германський факультет, прочитав у газеті «Молодь України», що вперше на факультеті журналістики проводитиметься творчий конкурс... Творчий конкурс! Вперше! До мене вернулось моє давнє, зі школи, бажання, моя доля: журналістика. Я ж перший раз на цей факультет вступав після школи, але не добрав одного балу, твір написав на «трійку», всі інші три іспити на «відмінно» мені не зарадили. Аж за другим разом, через чотири роки.

– Розумію, що запитувати у письменника про його улюблений власний твір, то все одно, що з'ясовувати у дитини кого вона більше любить – тата чи маму. Але все ж...

– І тата, й маму, звісно. Бувають моменти, коли ти свої тексти ненавидиш, тебе верне від них – це тоді, коли мусиш вичитувати-правити-перечитувати рукопис перед друком книги третій, четвертий, п'ятий раз. Та коли книга побачила світ, то я вже до текстів ніколи не вертаюсь, не редагую – вони вже мені не належать, я їх пустив у життя самостійне. І тоді, згодом, через роки, вони, ті тексти, стають ніби чужими, не тобою створені, аж сам дивуєшся, бо тепер уже точно не зможеш так написати. Тому ніколи не можна відкладати писання на потім, на колись, треба це робити завжди тоді, коли тобі хочеться це робити, бо з часом охолонеш, загубляться деталі, без яких художня штука втрачає чар. У крайньому випадку, якщо не виходить писати зараз, то треба детально зафіксувати задум, настрої твору, щоб розвинути його потім, коли здобудеш право на самоту. Так у мене, в когось може бути інакше...

– Ви дуже вимогливий до свого слова і письма. А, якщо не секрет, хто Ваш перший читач і критик? І як Ви ту критику сприймаєте?

– Найбільшої критики як витвір соціалістичного реалізму зазнало моє оповідання «Костюм у синю смужку» (воно друкувалось у журналі «Дніпро» та двох антологіях, зокрема у збірнику кращих оповідань 1986 року, до редколегії якого входили Гончар, Гуцало, Дрозд, Іванчук...) – твір за тенденційність і надуманість ганили і професійна літераторка, львів'янка Галина Гордасевич у приватному листі (досі не можу знайти того листа у своєму архіві), і проста вчителька, тітка дружини, Ольга Степанівна. Чимало моїх оповідань, думаю, ніхто не прочитав, бо я не чув жодного на них відгуку. Але маю й чимало позитивних похвал не тільки словесних, а й письмових – від авторитетних для мене людей. Сам я ніколи, жодного разу не опускався до замовляння рецензій на публіковані свої твори чи книги, до прохань типу «прочитай і відгукнись!» і тому дуже дивувався, коли з'являлись відгуки від письменників переважно, не критиків, з якими я досі й не був знайомим.

Першим і найголовнішим читачем та критиком написаного мною є дружина – професіонал у відчутті фальші чи неточності слова. У 80-90-х роках минулого століття окремі оповідання я надсилав своєму духовному вітцеві Миколі Кравчуку у Тетіїв – досі бережу його делікатні, здебільшого справедливі правки, виведені каліграфічним почерком на берегах рукопису. Я прислухався до порад і зауважень краєзнавця-письменника Івана Петренка, доброї пам'яті близького товариша Володимира Панченка... Були спроби ущипнути чи вжалити від недругів, та ті шпигачки виявлялись такими недолугими, непрофесійними, що я не звертав на них уваги.

– Василю Васильовичу, хто є для Вас моральним авторитетом? Чи мінявся він? Чи це була одна людина на всі часи?

– О, таких людей було багато. Від учителів рідної школи до відомих письменників, спілкування з якими подарувала мені доля, не кажучи про тих послідовних оборонців мови, історії, державності, які поклали на це своє життя. У комусь розчаровувався? І таке траплялось. Скажімо, в газеті «Комуніст» у 2011 році відкритого листа до мене опублікував Олександр Сизоненко, відомий прозаїк, лауреат Шевченківської премії, автор романів та оповідань – звинувачуючи мене в багатьох «гріхах» («Що Ви собі думаєте, Василю? На що міняєте Літературу? Художність, виразність і образність – на осоружну націоналістичну маячню і расову ненависть?»). Він, майже убитий у Берліні в 1945 році, розгніваний низьким матеріальним рівнем українців у перші роки нашої відновленої незалежності, пригрітий у Москві далекоглядними імперіалістами-пройдисвітами, збочив, і я не міг йому про це не сказати (в паперовому листуванні). Але професійним авторитетом він лишався для мене завжди. І зараз, після російської навали, він був би на нашій стороні – це незаперечно, бо він щиро любив рідну землю і вболівав за її здоров'я. Тому й сумно мені, що у вересні торік, коли Олександр Олександровичу виповнилось 100 років (прожив він 95), жодна газета в Україні про нього не згадала. Згадаємо в майбутньому.

– Не можу запитати і про наболіле - майже повну відсутність якісної літературної критики у нашій області. Чому так відбувається? Чому із відходом у кращі світи цілої когорти літературознавчих зірок – Леоніда Куценка, Світлани Барабаш, Василя Марка, Володимира Панченка ми не маємо якісної оцінки літературного процесу краю? Тільки поодинокі компліментарні відгуки-оди своїх про своїх?

– Ситуація з літературною критикою кепська по всій Україні. Невдячна це справа – критикувати, наживати собі ворогів, та ще й коли гонорари за це перестали платити. Критика перевелася, стала справді компліментарною, нерідко оплачуваною з боку авторів обсервованих видань. Це стосується не тільки маловідомих літкритиків чи тих, хто ховається за псевдонімами, а й колись авторитетних. Одиниці тримають марку: Михайло Карасьов (Обухівщина), Тетяна Трофименко (Харків), Володимир Яворський-Волдмур (Чернігівщина), Євген Баран (Івано-Франківськ), Олександр Стусенко (Буча)... У нашій країні й не знаю кого назвати.

– Василю Васильовичу, більше двадцяти років (з невеличкою перервою) Ви очолювали письменницьку організацію області. Спілка була натхненницею, рупором і учасником багатьох значимих подій у місті й області. Керувати творчими людьми – ще той квест, дуже нелегка і непроста ноша. Якими для Вас були ці роки? У чому бачили своє завдання? Чи все вдалося?

– Ми колективно передали керівництво обласною організацією письменників у надійні, точніше – Надіїні, руки: за два роки відбулося чимало знакових заходів – презентації книг, літературних вечорів-тусовок, видання колективної поетичної антивоєнної антології, тематичних обговорень на різних майданчиках, представлень книг на здобуття премій... Війна сильно пригасила наші справи і плани. Та й рани недавньої гризні ще досі не загоїлись. Я рівно 25 років тягнув цю лямку. Хоча це неправильно сказано: я цим жив і все робив з радістю, з бажанням. Чи все вдалося? Чимало з задуманого. Не раз писав про це, тому не хочеться повторюватись.

– Ваше слово завжди вирізнялося глибиною, художністю, якістю. Як пишеться зараз? І коли ми побачимо новий твір від Василя Бондаря?

– Позаторік, з початком війни, не писав зовсім нічого, окрім деяких читацьких нотаток. Прилип до телевізора і смартфона. І в село на літування не їздив, уперше за шістнадцять років. А торік у липні жив на березі Гаджибейського лиману під Одесою: таку можливість подарував мені син Устим. Написав двоє оповідань, одним з яких названо книгу «Блекаут», яка за кошти обласного

бюджету ось тепер побачить світ у столичному видавництві «Ярославів Вал» – це два десятки творів малої прози, написаних в останньому десятиріччі. Маю сподівання видати свої повісті, які майже всі публіковані в часописах Києва, Харкова, Львова, а окремою книгою не виходили. І ще кілька рукописів, захованих у ноутбуку: художня проза, літературознавство, мемуаристика...

– Знаємо Василя Бондаря не тільки як чудового письменника, а і як людину з активною громадянською позицією, справжнього патріота. Наша країна зараз у війні. Переможемо обов'язково. А надалі нас чекають непрості часи. Нещодавно спілкувалася з Володимиром Базилевським. Він не поділяє загальної ейфорії щодо райдужної післяпереможної ситуації у країні. Більше того, говорить про ще більш складні для України часи. Ваша думка яка?

– Складніших, ніж сьогодні, бути не може. Ми живемо на межі буття й небуття. Складні часи чекають нас безперечно, однак демократичні непорозуміння, чублення, змагальність політична, економічна, культурна – це нормально. Але це мирний розвиток, удосконалення, рух у прогресі. Війна в нас забрала й по сьогодні забирає найкращих – так. Але, як би це не було боляче й трагічно, війна пришвидшує консолідацію українського суспільства, монолітність нашого духу, очищення від п'ятої колони, яка б без війни тримала Україну у розбраті ще не одне століття. Українські збройні сили й український народ своїми безстрашністю, відвагою і наполегливістю сьогодні демонструють усій планеті прагнення до нового світопорядку: чесного, толерантного, продуктивного. Україна, як той казковий птах Фенікс, відроджується з попелу й зачаровує людство.

– І наостанок: Ви отримаєте величезну кількість привітань від рідних, друзів, колег, знайомих. А що б хотів побажати собі напередодні дня народження Василь Бондар?

– Нема найочікуванішого й найсправедливішого сьогодні побажання для українця, як перемога нашого народу у війні з варварами і найсолідшого споглядання розпаду росії, тобто виборсання з несамовитих пазурів поневолених народів цієї імперії (чеченці, дагестанці, татари, мордва, башкири, карели, тувинці, якути, буряти, алтайці, удмурти, марійці й інші) та виникнення дрібніших державних утворень – і тоді цивілізована Земля позбудеться тотальної загрози, війн і хаосу. Хотілось би дожити бодай до початку цього процесу.

Опубліковано:
газета «Народне слово»,
№ 3 від 18.01.2024